

РЕЦЕНЗИЯ

на представените трудове за участие в конкурс за академичната длъжност ПРОФЕСОР,
обявен от ЮЗУ „Неофит Рилски“ в ДВ., бр. 61 от 5. август, 2016 г.

Рецензент:

проф. дфн Панайот Димитров Карагъзов,
преподавател по славянски литератури в СУ „Св. Климент Охридски“

Кандидат:

доц. д-р Силиян Лалев Стоянов

Кратки биографични данни за кандидата

Единственият кандидат в обявения конкурс за академичната длъжност професор на ЮЗУ „Неофит Рилски“, Силиян Лалев Стоянов, завършва средно образование в родния си град Гоце Делчев (1979) и специалността Българска филология в СУ „Св. Климент Охридски“ (1986). През 1988 г. е назначен за редовен асистент по теория и история на литературата в ЮЗУ, през 1996 г. защитава докторска дисертация по специалността История и теория на литературата, а през 2002 г. е избран за доцент във Филологическия факултет на ЮЗУ.

Доц. Силиян Стоянов води лекционни курсове по: Теория на литературата, Етнология на литературата, Българска литература от края на XX век, Литература – медии – комуникации в ЮЗУ „Неофит Рилски“. В качеството си на лектор по български език, литература и култура той изнася лекции в Киевския национален университет „Тарас Шевченко“ (1994–1998) и университетите на Мелитопол и Бердянск (2002–2006). Ст. Стоянов е бил гост-професор в Львовския национален университет „Иван Франко“, Мелитополския държавен педагогически университет „Богдан Хмельницки“, Торунския университет „Миколай Коперник“ и Летния семинар за чуждестранни българисти и слависти на Софийския университет. Участвал е в множество международни научни форуми и има публикации в специализирани научни списания в България, Русия, Украйна и Албания. Завършил е летен курс по словенски език и литература в Люблянския университет; владее руски, украински и английски език, на които е отпечатал около една четвърт от представените за конкурса публикации.

Посочените кратки биографични данни за кариерното развитие на доц. д-р Силиян Стоянов удостоверяват, че неговата кандидатура отговаря на условията на

Закона за развитие на академичния състав на Р България за заемане на академичната длъжност професор.

Характеристика на научната и научно-приложната продукция на кандидата

След 2002 г. (годината, в която му е присъдено научното звание/ длъжност доцент) д-р Стоянов е публикувал две самостоятелни книги и тридесет и шест студии, статии и есета, от които за участие в конкурса е селектирал монографията *Литература и технологии* (изд. „Фабер“, В. Търново, 2014 г., 270 стр. (ISBN 978-619-00-0024-2) и шестнадесет студии, статии и есета. Всички представени от кандидата публикации за участие в конкурса за професор по история и теория на литературата съответстват на изискванията на Закона за развитие на академичния състав на Р България и Указанията за научните журита за конкурси, провеждани в ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Основни приноси в научната, научно-приложната и преподавателска дейност на кандидата

Представените за конкурса публикации на доц. д-р Силиян Стоянов могат да бъдат условно разпределени в следните взаимосвързани идейно-тематични кръгове: Литература и технологии; Социокултурни аспекти на художественото слово; Откриване, „възкресяване“ и/ или популяризиране на малко известни, забравени или умишлено пренебрегвани автори; Интерес към чужди литературни и социокултурни феномени и тяхната връзка с българската култура.

Монографията *Литература и технологии* е интердисциплинарно изследване, проследяващо влиянието на наукотехническия прогрес върху тематиката, поетиката и прагматиката на художественото слово. Авторът представя обвързаността на технологиите и литературата на множество нива, чиито пресечни точки са човешкото познание и художествена рефлексивност. Той търси видимите и опосредствани причинно-следствени връзки между физиката, технологиите, философията и литературата. Тръгвайки от библейския постулат, че Бог създава човека по свой образ и подобие и Аристотеловото твърдение, че човек обича да подражава и да се радва на подражанията, Силиян Стоянов разглежда човека като творец, машината като човешко творение, технологиите като стимул за литературата, а литературата като художествено „овъншняване“ на техническите изобретения.

В монографията (и повечето публикации) авторът дава приоритет на откриването и обяснението на повлияни от технологиите литературни тенденции и

феномени. С малки изключения (сравнително подробното разглеждане на побългарения превод на романа на Едуард Белами *Looking Backward* / *След сто години* и главата *Другарят денди Чавдар Мутафов*) Ст. Стоянов използва литературните анализи и авторски портрети за илюстрация на превръщането на технологичната фактография в художествена фактология. Въпреки заявеното намерение релацията технологии – литература да бъде проследена в българската художествена словесност от средата на XIX век до 40-те години на следващото столетие, авторът многократно използва доказателствен материал от световната литература и често двупосочно прекрива заявените темпорални (само)ограничители. Монографията индиректно внушава, че литературните позовавания на технологиите променят облика на нашата традиционно аграрна литература и ѝ придават модерно урбанистично звучене.

В първата част на книгата, озаглавена *Човекът и машината*, Ст. Стоянов проследява движението на флуидите, „очовчаването“ на машината, „машинизирането“ на хората до степен на автомати и развитието на аналоговите технологии (телеграф, телефон, грамофон) като средство за пренос и фиксиране на информация; във втората (*Силата*) акцентът пада върху двата типа сила – двигателите и разпространението на информация (радиото); а в *Епилога* – върху способността на цифровите технологии да създават и мултиплицират информация и артпродукти.

В монографията доц. Стоянов разглежда технологиите като сила, която условно можем да разделим на материална и нематериална. Първата олицетворяват двигателите (от парната машина до самолета и ледоразбивача), а втората – комуникационните изобретения (от телеграфа и телефона до радиото и телевизия). И двете сили са човешко творение, чието недобросъвестно използване превръща копието в бумеранг.

За Стилиан Стоянов теоретичната физика (експлоатирана от човешкия стремеж към подражание) е майка на технологиите, чиито открития рефлектират върху философията и литературата. Според него Нютоновата представа за света като динамично, но стремящо се към равновесие пространство, доминира в литературата до началото на XX век, след което все по-силно въздействие върху художественото слово оказват Айнщайновата теория на относителността, а в по-ново време и философията на нестабилността/ хаоса на Иля Пригожин. В хода на изследването си самобитният ерудит Стилиан Стоянов показва, че формулата на Алберт Айнщайн $E=mc^2$ (енергията/силата е равна на масата по скоростта на квадрат) е приложима и към литературата. Главоломното развитие на комуникационните технологии (кино, радио, телевизия, интернет, фейсбук и пр.) прави известността на съвременните автори (е, с уговорката, че масата е не само количествена, но и естетическа субстанция) функция на

масовото и бързо разпространение на техните творби. Интересно е неговото наблюдение, че докато проф. Асен Златаров и Чавдар Мутафов се захласват по радиолюбителството, честите радиоизлъчвания на разказите на Чудомир донасят на автора им невиджана популярност. Огромната сила на комуникационните технологии логично и сладкодумно е описана и в статиите *Дарове и съкровища от кутията на телевизора* и *Българският псевдофолклор (чалга) като музикален и социокултурен феномен*.

От множеството приноси идеи и тенденции, които открива, проследява и разработва доц. Стоянов в основния и в останалите си трудове, ще спра вниманието си върху следните: идеята за свързаността на света; механизирането и индустриализацията на човешкото тяло; превръщането на човека-маса в творец-маса; генезис и трансформация на героите на технологиите и идеологиите.

Според доц. Стоянов всеобщата свързаност на света осъществяват жиците и езиците. Той разглежда възловите етапи, през които преминава материализацията на художественото слово от Гутенберговата галактика до превръщането на планетата ни в глобално село. Той проследява как книгопечатането механизира писмената реч; как точките и тиретата на морзовата азбука бързо пренасят букви и думи на големи разстояния; как вибрациите на телефона и радиото озвучават словесните трансляции, как киното и телевизията добавят към звука образ, а технологиите на нулите и единиците правят със словото почти всичко. В концепцията за свързаността на света най-важно място заема комуникацията (= жици + езици), която може да бъде непосредствена/ традиционна (общуване чрез разговори и писма), парабезжична (спиритични сеанси, телепатия, протичане на флуиди), жично-кабелна (телеграф, телефон) и безжична (радио, телевизия, цифрови технологии и др.). Изследователят онагледява различните типове свързаност с множество примери от чуждата и от нашата литература, изтъквайки че връзката задължително осъществява посредник, който в технологиите (до появата на радиото) е материален проводник, а в литературата, която понякога визионерски изпреварва техниката, може да бъде дух-медиум (*The Spirit's Book* на Алън Кардек), анимализиран кабел (*Великият морски змей* на Андерсен) или уред от бъдещето (музикалната стая на Белами, фоноскопът на Вазов). Част от идеята за всеобщата свързаност е универсалният език, „създаден“ от български лингвисти в побългарения от Илия Йовчев превод на *Looking Backward*.

Изключително приноси са развитите в хронологичен план разсъждения на доц. Стоянов за човешкото тяло, което през последните десетилетия се превърна във водеща тема на световната литература и кино. В монографията си изследователят започва от

телесното движение на флуиди в *Панепистемия* на д-р Петър Берон и *Записки за откриване на животинския магнетизъм* на австрийския лекар-шарлатан Франц Месмер, преминава през добронамерените прогнози на Жулиен Ламетри за механизирани на човешката дейност (*Човекът машина*) и нехуманните и зловещи медицински практики на д-р Сергей Воронов (*Подмладяване чрез присаждане*) и д-р Йозеф Менгеле, целящи индустриализация на човешкия организъм, която да осигури вечен или поне дълъг живот на елитите с органите на масите. В статията *Поезия и действителност* Ст. Стоянов разказва за телата-скелети по време на гладомора в Украйна и за уникалния паметник, посветен „На рибата попче“, спасила от гладна смърт жителите на приазовието. В статията *Дарове и съкровища от кутията на телевизора* Ст. Стоянов разглежда как табуизираната от социализма човешка интимност провокира „повишената телесност“ в културата на българския преход. Изследователят отбелязва, че появата на голи тела, платена любов и реклама, насочена към тялото, а не към душата, по БНТ е един от признаците на настъпващите в страната промени. В тази статия той показва как културата на улицата се превръща в част от официална култура, как по време на прехода доминират пародията и трансформацията и настъпва съешаване на културните пластове, което от временно се превръща в постоянно.

Изключително приносно е виждането на д-р Стоянов за значението на технологиите при формирането на човека-маса и твореца-маса. Той проследява как от една страна техническият прогрес, скъсявайки и облекчавайки работния ден, спомага трудещите да станат консуматори на изкуство, а от друга – улеснява и обезценява създаването на материални и духовни културни ценности. Хосе Ортега-и-Гасет разкрива как през междувоенния период се формират човека-маса и масовата култура, а Стилиян Стоянов убедително (особено в *Епилога* на монографията) доказва как на прехода между XX и XXI век цифровизираната техника способства културата за масите да се превърне в култура на масите, а от човека-маса да се роди творецът-маса. Този, колкото технологичен, толкова и комплексен социокултурен процес е проследен и обяснен с вещина (и съответстваща на жанра лекота) в статията *Българският псевдофолклор (чалга) като музикален и социокултурен феномен*. Стоянов диагностицира чалгата като част от съвременната социокултура и реално състояние на обществото, адмириращо осезаемите и разбираеми телесни, материални и финансови ценности, предлагани в текстовете на „физиологичната музика“. Изкушеният наблюдател на социокултурните процеси сред славяните открива генезиса на чалгата в носталгията на югославските гастърбайтери. С носталгия по родното Ст. Стоянов обяснява и нейното

разпространение сред съвременната българска икономическа емиграция и българските студенти в чужбина.

Безспорна научна заслуга на Ст. Стоянов е разработването на темата за непопулярната, маргинална, неизвестна, забравена или умишлено пренебрегвана литература. Неговият траен изследователски интерес към този тип произведения и автори започва с дебютната му книга, *Литературата на двора*, преминава през анализирания от нова гл. т. писатели в поредицата *Неканоничната българска литература* и завършва (засега) с последната му статия *Към поетиката на регионалната литература*, в която разглежда набиращите скорост творби, писани от автори на третата възраст. Стоянов анализира пренебрежително наричаната “пенсионерска литература” в един ограничен български регион, но прогнозира, че (въпреки увеличаването на пенсионната възраст за сметка на намаляването на работната седмица) количеството и качеството на този тип литературни произведения прогресивно ще се увеличават.

Много полезен за нашата история и теория на рецепцията и превода е подробният анализ на втория български превод на романа на Е. Белами *Looking Backward*, направен от Илия Йовчев през 1900 г., предложен в „Литература и технологии“, който показва не само връзката на хипнозата на д-р Месмер с появата на оригиналния текст и ролята на „жиците и езиците“ за осъществяването на световната свързаност, но също така и че преводното „побългаряване“ на оригиналите не е приключило през Късното възраждане. В монографията си Ст. Стоянов актуализира и редица забравени български писатели, сред които е и авторът на един от първите наши научнофантастични романи, „Теут се бунтува“, Георги Илиев.

Изключително приносно е извършеното от доц. Стоянов проследяване на породените от технологиите топоси, сюжети и герои. Изследователят изтъква пряката зависимост на утопичните, фантастичните и приказни творби от постиженията на техниката: призованите духове в *The Spirit's Book* заявяват с почукване, повлияно от морза, своето невидимо присъствие сред участниците в спиритичния сеанс; *Великият морски змей* на Андерсен е охудожествяване на телеграфа; романът на Белами е повлиян от хипнозата на д-р Месмер; разказът *Дамата с рентгеновите очи* е стимулиран от откритието на Конрад Ренген, но и от шарлатанското фотографиране на мисли, „изобретено“ от сина Тома Алва Едисон; *Маймунска младост* е пародия на медицинските практики на д-р Сергей Воронов и т.н. Ценна е констатацията на Ст. Стоянов, че изобилстващите и в нашата литературна периодика от края на XIX и началото на XX век „страшни разкази“, в които с лекота се преминават границите

между телесното и духовното и живота и смъртта, са стимулирани от безжичните звукозаписни и звукопреносни технологии (фонограф/грамофон, радио), направили възможно отделянето на човешкия глас от човешкото тяло. Интересни са наблюденията на Стоянов, че технологиите провокират не само своето „овъншняване“ чрез литературата като топоси (от парната машина през „романтиката е сега в моторите“ до „едно ферари с цвят червен“), но и появата на нови прототипове и литературни персонажи: духове, изследователи, машинисти, пилоти и т.н. Изключително ценно е проследяването на формирането и трансформацията на типовете (супер)герои, на дегероизацията, създаването на нови кумири и постепенното изместване на героите от знаменитостите (celebrities). В *Музиката на нулите и единиците* и *Култура на милионите* (от еплога на монографията), а също така и в *Дарове и съкровища от кутията на телевизора* и *Българският псевдофолклор като социокултурен феномен* Стилиян Стоянов убедително показва, че комуникационните технологии успяват да мултиплицират обективно протичащите обществени процеси, да превърнат уличната култура в официална и да популяризират (при това не само с отрицателен знак) типажи като ченчеджията, чалгаджийката, мутрата и политикана, превръщайки ги в знаменитости. В същото време Стоянов констатира, че предаването Ку-Ку и телевизията като цяло могат да отразяват, формират и манипулират, но не са в състояние да превърнат медийното огледало във вълшебно.

В статиите *Партизанское движение в кривомом зеркале партизанских мемуаров* и *Литературата на близкото минало в читанките от близкото минало* той представя върху български материал дегероизацията на идеологизираните герои, а в написаните въз основа на теренни проучвания в Украйна статии и есета *Малките истории и големите събития*, *Поезия и действителност*, *Войната на сватбените генерали*, *Размисли в една електричка* и др. Стилиян показва, че внушенията на мощната съветска пропаганда са трудно преодолими в съвременна Украйна и други части на постсъветското пространство, особено, когато героизмът е увенчан с ореола на славата и облечен в дрехата на привилегиите.

В монографията и преобладаващата част от публикациите си Ст. Стоянов разглежда българската литература в контекста на световната. Важно е да отбележа, че чрез статиите и есетата *Литературни образи и стратегии в мига след края на света*, *Войната на сватбените генерали*, *Поезия и действителност*, *Малките истории и големите събития*, *Размисли от една електричка* и др. Стилиян Стоянов се нарежда сред строителите на проходащата българска украинистика.

В интердисциплинарните си изследвания доц. Ст. Стоянов се позовава върху мнението на множество научни авторитети и прилага редица литературоведски методи, но това той прави ненатрапчиво, без да изтъква собствената си начетеност. Използваната методология е в органично единство с коментираната техническа и литературна фактография, а преобладаващите му научни разработки са доминирани от Хорациевата максима, че литературата трябва да бъде едновременно полезна и занимателна и Бахтиновата концепция за „овъншняване на вътрешното“.

Преподавателска дейност

Доколкото за заемането на академичната длъжност професор важно значение имат и дидактичните умения на кандидата, желая да споделя личните си наблюдения от преподавателската дейност на доц. Стоянов. Като директор на Летния семинар по българистика за чуждестранни българи и слависти на Софийския университет не еднократно съм чувал ласкави отзиви на негови студенти от Киев и Мелитопол за умението му достъпно да поднася езиковия и литературен материал. През 2007, 2015 и 2016 г. пред участниците в Летния семинар доц. Стоянов изнесе лекциите: „Автори и проблеми в най-новата българска проза“, „Чалгата като социокултурен феномен“, „Форми и проявления на съвременната българска популярна култура“, които бяха изслушани с голям интерес, бяха последвани от множество въпроси и завършиха с бурна дискусия и аплодисменти. Познавам Стилян от почти тридесет години, през които успях да се убедя не само в огромния му изследователски капацитет, но и в невероятните му комуникационни умения при общуването с различни по ранг и националност представители на академичната общност.

Заклучение

Представените (както и редица неупоменати в рецензията) безспорни научни приноси и яркото академично присъствие в нашата българистика и славистика на единствения кандидат в конкурса ми дават основание със задоволство и пълна убеденост да предложа на уважаемите колеги от Научното жури да присъдят на **доц. д-р Стилиян Лалев Стоянов** академичната длъжност професор на Югозападния университет „Неофит Рилски“.

Дата: 26.11.2016 г.

Рецензент: проф. дфн Панайот Карагъзов

В интердисциплинарните си изследвания доц. Ст. Стоянов се позовава върху мнението на множество научни авторитети и прилага редица литературоведски методи, но това той прави ненатрапчиво, без да изтъква собствената си начетеност. Използваната методология е в органично единство с коментираната техническа и литературна фактография, а преобладаващите му научни разработки са доминирани от Хорациевата максима, че литературата трябва да бъде едновременно полезна и занимателна и Бахтиновата концепция за „овъншняване на вътрешното“.

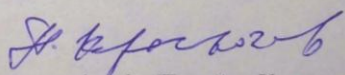
Преподавателска дейност

Доколкото за заемането на академичната длъжност професор важно значение имат и дидактичните умения на кандидата, желая да споделя личните си наблюдения от преподавателската дейност на доц. Стоянов. Като директор на Летния семинар по българистика за чуждестранни българисти и слависти на Софийския университет не еднократно съм чувал ласкави отзиви на негови студенти от Киев и Мелитопол за умението му достъпно да поднася езиковия и литературен материал. През 2007, 2015 и 2016 г. пред участниците в Летния семинар доц. Стоянов изнесе лекциите: „Автори и проблеми в най-новата българска проза“, „Чалгата като социокултурен феномен“, „Форми и проявления на съвременната българска популярна култура“, които бяха изслушани с голям интерес, бяха последвани от множество въпроси и завършиха с бурна дискусия и аплодисменти. Познавам Стилян от почти тридесет години, през които успях да се убедя не само в огромния му изследователски капацитет, но и в невероятните му комуникационни умения при общуването с различни по ранг и националност представители на академичната общност.

Заклучение

Представените (както и редица неупоменати в рецензията) безспорни научни приноси и яркото академично присъствие в нашата българистика и славистика на единствения кандидат в конкурса ми дават основание със задоволство и пълна убеденост да предложа на уважаемите колеги от Научното жури да присъдят на **доц. д-р Стилиян Лалев Стоянов** академичната длъжност професор на Югозападния университет „Неофит Рилски“.

Дата: 26.11.2016 г.

Рецензент: проф. дфн Панайот Карагьозов